Strukture svakodnevice u frančezarijama

Rotim, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:970731

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Engleskog jezika i književnosti

Ivana Rotim

Strukture svakodnevice u frančezarijama

Završni rad

Mentorica: prof. dr. sc. Zlata Šundalić

Osijek, 2012.

SAŽETAK

Tema je ovog rada Molière i elementi svakodnevice u dvijema *frančezarijama*, tj. dvijema preradbama Molièreovih komedija: *Nauk od mužova* (prijevod francuskog *L' Ecole des maris*) i *Nauk od žena* (prijevod francuskog *L'Ecole des femmes*). Slobodan Prosperov Novak *u Leksikonu hrvatskih pisaca* objašnjava kako su *frančezarije* pokušaj grupe mladih pisaca da prevedu sve Molièreove tekstove (Novak: 2000: 220). Mirko Deanović naglašava da pojam *frančezarija* označava zanos za sve što je francusko (Deanović, 1972: 7). U Dubrovniku je u 18. stoljeću bio jak francuski utjecaj. Zahvaljujući Molièreu, hrvatska književnost, točnije dubrovačka književnost 18. stoljeća, bogatija je za više od 20 komedija prevedenih na hrvatski jezik. Prevoditelji su pokušali Molièreovu umjetnost vjerno prenijeti u drugi jezični oblik i dubrovački ambijent, dodavajući pritom u nju i malo domaćeg ugođaja. Vješto su približili sadržaj i duh originala novoj sredini. Hrvatska teritorijalna rascjepkanost dovela je do istovremenog postojanja četiriju različitih regionalnih književnosti, i to na području Dubrovnika, Dalmacije, Slavonije i Banske Hrvatske. Svakodnevni život ljudi, opisan u različitim regionalnim književnostima, uvelike se razlikuje. Ovaj je završni rad nastao kao rezultat samostalnog istraživanja elemenata svakodnevice koji svjedoče o sredini, vremenu i načinu života u tadašnjem Dubrovniku. U radu je naglasak stavljen upravo na elemente svakodnevice koje pronalazimo u preradbama Molièreovih komedija. Uz prikaz hrvatske književnosti 18. stoljeća, u radu se navode i prilike u Dubrovniku, dubrovačka književnost 18. stoljeća te važnost Molièrea u povijesti dubrovačkog kazališta. Prije zaključka analiziraju se elementi svakodnevice u odnosu na hranu, piće, stanovanje, modu, ljude i običaje.

Ključne riječi: Molière, frančezarije, *Nauk od mužova*, *Nauk od žena,* elementi svakodnevice

SADRŽAJ:

1. UVOD…….....….1
2. HRVATSKA KNJIŽEVNOST U 18. STOLJEĆU 2
3. DUBROVNIK U 18. STOLJEĆU.....4
4. MOLIÈRE I DUBROVAČKO KAZALIŠTE…….....6
5. *NAUK OD MUŽOVA* – ELEMENTI SVAKODNEVICE…….....9
    5.1. HRANA I PIĆE.....9
    5.2. STANOVANJE.....10
    5.3. ODIJEVANJE I MODA.....10
    5.4. LJUDI I OBIČAJI.....11
6. *NAUK OD ŽENA* – ELEMENTI SVAKODNEVICE…….....12
    6.1. HRANA I PIĆE.....12
    6.2. STANOVANJE.....13
    6.3. ODIJEVANJE I MODA.....13
    6.4. LJUDI I OBIČAJI.....13
7. ZAKLJUČAK…….....15

1. UVOD

Tema ovog završnog rada dvije su preradbe poznatih Molièreovih komedija – *Nauk od mužova* (prijevod francuskog *L' Ecole des maris*) i *Nauk od žena* (prijevod francuskog *L'Ecole des femmes*) te elementi svakodnevice u njima. U završnom ću radu ukratko dati informacije o Molièreovu životu, njegovu književnu opusu i preradbama njegovih komedija. Prikazat ću stanje u Dubrovniku u 18. stoljeću, sadržajno ću predstaviti komedije te analizirati i istaknuti elemente svakodnevice koje pronalazimo u njima. Pokušat ću što zornije prikazati svakodnevni život Dubrovčana u 18. stoljeću i istražiti zašto je Molière važan za Dubrovnik, hrvatsko kazalište i Hrvatsku. Prije zaključka analizirat ću elemente svakodnevice (hranu, piće, stanovanje, modu, ljude i običaje).

2. HRVATSKA KNJIŽEVNOST U 18. STOLJEĆU

Književnost nastala na području Hrvatske u 18. stoljeću poznati je kamen spoticanja mnogih povjesničara i književnih kritičara. Hrvatska teritorijalna rascjepkanost dovela je do istovremenog postojanja četiriju različitih regionalnih književnosti, i to na području Dubrovnika, Dalmacije, Slavonije i Banske Hrvatske. Upravo iz tog razloga, hrvatska književnost pisana u 18. stoljeću odlikuje se različitim književnim utjecajima koji su predodredili raznolikosti među književnim žanrovima i njihovim podvrstama. I upravo to predstavlja velik problem pri pokušaju sistematičnog prikazivanja hrvatske književnosti 18. stoljeća.

Osim toga, čak i pronalaženje jedinstvenog naziva koji će obuhvatiti sva djela nije jednostavno. Naime, postoji više naziva koji se odnose na djela stvarana tijekom osamnaestog stoljeća na hrvatskom teritoriju, a ti nazivi razlikuju se od jedne povijesti hrvatske književnosti do druge. Primjerice, prva povijest hrvatske književnosti jest ona koju je napisao Branko Vodnik, a on u njoj to problematično razdoblje jednostavno naziva – „književnost 18. stoljeća“ istovremeno dodajući i „prosvjetiteljstvo“ kao nekakvu natuknicu budući da je bio svjestan da se prosvjećivanje ne može primijeniti na sve autore tog književnog perioda. (Vodnik, 1913: 351-369)

Vodnikovo rješenje periodizacijskog nazivlja (ali i žanrovskih kriterija kao i interpretacije pojedinih djela) uzima se kao optimalno rješenje. Toj činjenici svjedoči upotreba gotovo jednakih termina kod autora koji su pisali povijesti hrvatske književnosti u vremenu nakon Vodnika. Tako 1961. godine Mihovil Kombol koristi naziv „Osamnaesto stoljeće“ u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti do Narodnog preporoda* (Kombol, 1961: 323), Rafo Bogišić pridat će puno veći značaj Vodnikovoj natuknici „prosvjetiteljstvo“ pa će u *Povijesti hrvatske književnosti* iz 1974. navedeno razdoblje nazvati „književnošću prosvjetiteljstva“ (Bogišić, 1974: 293), a naziv „Racionalizam i narodno prosvjećivanje“ stajat će u *Hrvatskoj književnosti od početka do danas /1100.-1941./* Slavka Ježića napisanoj 1944. godine. (Ježić, 1944: 163)

Nadalje, hrvatska književnost 18. stoljeća dijeli se na dubrovačku, dalmatinsku, slavonsku te onu pisanu na području Banske Hrvatske, a svaka od tih regija obilježena je svojim nedaćama koje proizlaze iz konkretne kulturne situacije, odnosno posljedica je stoljetne potčinjenosti. Možda najtužnije stanje jest ono u Slavoniji – nakon toliko željenog oslobođenja od Turaka, slavonski narod pada pod vlast gotovo jednako nemilosrdnih vojnih zapovjednika koji pljačkaju seljake i u smaknućima staju na kraj njihovim pokušajima otpora. Pokraj slavonskog područja, ni Zagreb niti

Varaždin ne uživaju blagostanje; siromaštvo kmetova također dovodi do pobuna koje se guše u krvi jednako kao one u Slavoniji. Ipak, osjetno je jačanje germanizacije te slabljenje narodnog otpora zbog straha da ne budu smaknuti jednako kao Zrinski i Frankopan. (Švelec, 1974: 175-196)

Još jedan odraz kulturne zaostalosti nedostatak je školskog sustava i kvalificiranih prosvjetnih radnika. Takvo stanje poboljšat će se za vrijeme vladavine Marije Terezije i njezinim uvođenjem školskog sustava 1777. pod nazivom *Ratio educationis*. Ubrzo nakon toga nastaju prvi školski udžbenici na narodnom jeziku, gramatike, pravopisi, ali i priručnici sa savjetima o obrađivanju zemlje, brizi o domaćim životinjama, pčelarstvu, higijeni...

Mnogi će autori raditi na tome da se kulturno osvijesti narod i da se istakne važnost obrazovanja. 18. stoljeće, to je razdoblje značajnog napretka u kulturnom razvoju Hrvatske unatoč domaćoj nezainteresiranosti za knjigu; to je vrijeme kada će se raditi na širenju ideje prosvjetiteljstva, kada će se poticati zanimanje za narodnu, ali i književnu povijest. Neki od poznatih autora zaslužnih za taj razvoj jesu Adam Baltazar Krčelić (*Annuae*), Ignjat Đurđević (*Životi i djela nekih uglednih Dubrovčana*), Adam Alojzije Baričević (*Zbirka pisaca savske Panonije)*, latinisti Benedikt Stay, Rajmund Kunić, Đuro Ferić i Matija Petar Kataničić.

Kao što je već rečeno, hrvatsku književnost 18. stoljeća karakterizira regionalni i stilski pluralizam. Uzrok tomu jesu pisanje na tri različita jezika te služenje autora trima različitim pismima. Regionalizam je značajka koja se vezuje uz prostor na kojemu nastaje djelo i u koje se onda upisuju karakteristike toga prostora, a stilski pluralizam se odnosi na nekoliko različitih stilova koji se istovremeno upotrebljavaju. Neki od njih (prema Bogišiću) su: barok, rokoko, racionalizam, latinizam i sentimentalizam, ali niti za jedan od njih nisu dana konkretna obilježja. (Bogišić, 1974: 317) Kada je riječ o žanrovima u hrvatskoj književnosti 18. stoljeća, poznato je da se pišu, lirika, epika i drama. Epika je najzastupljeniji žanr koji se dijeli na epiku u stihu (brojniju) i epiku prozi. Uglavnom je riječ o povijesno-ratničkoj epici, junačkim pohvalnicama, stihovanim legendama i životima svetaca, odnosno prijevodi, prozni komentari uz stihovana djela, lekcionari i dr. Drama obuhvaća „frančezarije“ (prerade djela francuskih autora kao što je Molière), „talijanarije“ (prijevodi ozbiljnih ili šaljivih melodrama koje izvode talijanske gostujuće družine), domaće autorske drame u Dubrovniku (vrlo malen broj: *Ciarlatano in motto* Ferdinanda Putice, *Vjera iznenada* Marka Bruerevića i *Kate Kapuralica* Vlahe Stullija), te posljednje, školske drame u sjevernoj Hrvatskoj (predstave na latinskom i hrvatskom jeziku koje priređuju isusovci).

Lirika uglavnom obuhvaća prigodnice.

3. DUBROVNIK U 18. STOLJEĆU

Dubrovnik je u 18. st. bio vidljivo iscrpljen: „Stanovita posustalost intenzivnijih književnih poticaja osjetila se u XVIII stoljeću posebno u Dubrovniku. Kao da su se u tom gradu velike prošlosti iscrpile snage nadahnuća i književnostvaralačkih poticaja.“ (Bogišić, 1974:345)
Pojačano slabi osjećaj domoljublja i ljubav materinjeg jezika, jer latinski dominira u većini sfera života: „(…) u samom Dubrovniku nakon Ignjata Đurđevića ne javlja se značajniji pjesnik koji bi pisao na narodnom jeziku.“ (Bogišić, 1947: 346)

Jasno je da nitko nije bio dovoljno odlučan i talentiran da oživi zamrlu dubrovačku književnu tradiciju jer Bogišić također govori kako u 18. stoljeću nema velikih književnika, ali ističe kako postoje „(…) marljivi literati i prevodioci koji bez veće stvaralačke snage i bez osobna zamaha idu utrtim stazama, pišu prigodne sastave i prijevode.“ (Bogišić, 1947: 346)

Osamnaesto stoljeće razdoblje je racionalizma - Descartesove filozofije iz 17. stoljeća koja doživljava razum kao osnovno načelo po kojemu se ljudski život treba odvijati. Racionalizam velik naglasak stavlja na rasnu, vjersku i nacionalnu toleranciju te se kritički odnosi prema institucijama; sve institucije, pa čak i Crkvu, optužuje da su materijalistički nastrojene i da ne služe za dobrobit čovjeka.

Za književnost Dubrovnika na početku 18. stoljeća kaže se da je nazadna jer nije u skladu s racionalizmom; piše se petrarkistička poezija, a ključni motivi i dalje su oni pastoralni. Gubitkom samostalnosti Dubrovnik mijenja svoje svjetonazore i piše o drugačijim temama. Prema povjesničaru Slavku Ježiću najvažniji predstavnici dubrovačke književnosti u 18. stoljeću su: Ruđer Bošković, njegova sestra Anica Bošković, Benedikt Stay, Rajmundo Kunić, Brno Zamanja, Junije Restić, Nikola Marči, Đuro Ferić Gvozdenica, Đuro Hižda, Antun Gleđević te Vlaho Stulli.

Najvažnija odrednica dubrovačke književnosti 18. stoljeća jest dolazak *francuske mode*; čitaju se knjige na francuskom i uči se francuski jezik. U skladu s time jasno je zašto su najzastupljenija vrsta dubrovačke književnosti (nakon Marina Držića) „frančezarije“, tj. prerade francuskih komedija. Dubravko Jelčić objasnit će to ovako: „Izgubivši više stvaralačku snagu (jer je Držića teško bilo dostići, još teže prestići), više nego stvaralačke poticaje, komediografija u Dubrovniku u 18. stoljeću ustupa mjesto prijevodima francuskih djela, ponajviše Molièreovih.“ (Jelčić, 1997: 86)

Jelčić također navodi kako su najpoznatiji komediografi ili, kako ih on naziva, „prevoditelji-adaptori“ Dživo Bunić Sarov, Ivan Franatić, Josip Betondić, Marin Tudišević te brat Ruđera Boškovića, Petar Bošković. Osim Molièreovih komedija, prevodile su se i melodrame Pietra Metastasia, tragdije Scipiona Maffeia te komedije Carla Goldonija. (Jelčić, 1997: 82-86)

Osim prijevoda i prerada, Dubrovnik daje i domaće autorske drame od kojih su sačuvane sljedeće: *Kate Kapuralica* (Vlaho Stulli/Stuhlić), *Vjera iznenada* (Marko Bruerević) i *Ciarlatano in motto* (Antun Ferdinand Putica).

U 18. stoljeću u Dalmaciji se osjetio izrazito snažan utjecaj iz Francuske kojemu se niti Dubrovnik nije mogao oduprijeti: „Poznato je da su se u malom Dubrovniku u toku vjekova stjecala kulturna dobra iz raznih strana. Njegova je sredina svjesno primala i često genijalno asimilirala tuđe tekovine, ali im je, presađujući ih, davala domaći pečat i baš se u tom stvaranju nečega novog sastoji veličina i čudo naše stare Atene“ (Deanović, 1972: 5).

Dubrovnik je, iako oduševljen francuskim utjecajem, čuvao svoje konzervativne stavove. Stare dubrovačke navike oplemenjene su suvremenim i cijenjenim elementima francuske kulture. „Tako se negdje na početku 18. vijeka i u Dubrovniku osjetilo novo strujanje i počeo se učiti francuski jezik, počele su se čitati knjige i periodične publikacije na tom jeziku i uvoditi francuska moda. Tu su pojavu Dubrovčani tada nazvali i posebnim imenom *frančezarije*, tj. zanos za svim što je francusko, a prema talijanskom nazivu *francesaria*“ (Deanović, 1972: 7).

Sve je bilo isprepleteno francuskim elementima. Bogišić ističe kako je Ignjat Đurđević 1721. napisao i time objasnio kolika je uistinu bila važnost Francuske u Dubrovniku: „Ovdje vlada francuski jezik i tko ga zna makar površno smatra se prvim čovjekom na svijetu“ (Bogišić, 1974: 350).

Francuski utjecaj zahvatio je i dramsku književnosti i kazalište što je dovelo do utjecaja jednog od književnih velikana, Molièrea i do prevođenja njegovih djela.

4. MOLIÈRE I DUBROVAČKO KAZALIŠTE

Jean Baptiste Poqelin rođen je 1622. g. u Parizu kao sin dvorskoga tapetara. Za svojih pedeset godina života napisao je značajan broj djela, od kojih su danas najpoznatije komedije: *Škrtac, Tartuffe, Građanin Plemić i Mizantrop*. Zahvaljujući svome bogatijem porijeklu, Molièreu je bilo osigurano obrazovanje od malih nogu te stjecanje kvalitetne naobrazbe. Također je neko vrijeme bio pod pokroviteljstvom Vojvode Filipa I., brata tadašnjeg francuskog kralja Luja XIII. Da mu život ipak nije bio lagodan, potvrđuje činjenica da je, zbog svojih oštrih kritika društva i pojedinca, određeno vrijeme bio i u zatvoru. Danas se slavi kao jedan je od najznačajnijih francuskih komediografa. (Hergešić, 1978: 298)

Budući da je bio član situirane građanske obitelji polazi gimnaziju kod isusovaca u Parizu, a pravo studira u Orleansu. Vrlo kratko djeluje kao odvjetnik, a već 1643. g. osniva zajedno s obitelji Bejart kazališnu družinu "Illustre Theatre" ("Čuveno kazalište"). 1644. g. dao si je umjetničko ime Molière, po kojemu je poznat i danas. Ismijavao je ondašnje društvo, staleške predrasude, iskvarenost aristokracije i gramizivost buržoazije, a nije prezao ni od osude licemjernog katoličkog svećenstva. Molière je razvio talijansku komediju intrige u društvenu komediju i komediju običaja s tragikomičnom pozadinom u kojoj veličina komičnoga doseže dimenzije tragičnoga.

Umro je 1673. godine od tuberkuloze. Četiri dana nakon smrti trajali su pregovori oko njegova sprovoda. Tek je kraljevim nalogom smio biti pokopan na groblju, a ne izvan njega. Ipak je pokopan u onom dijelu groblja koji je pripadao mrtvorođenima, dakle nekrštenima, jer se nikada nije odrekao glumačke karijere.

Dubrovačko kazalište žudilo je za svježinom i novitetima. Zbog toga se grupa amatera potrudila oživjeti kazalište i vratiti nadu Dubrovčanima: „Tako su se ti amateri nastojali iživljavati i došli su na genijalnu ideju da tu bolnu prazninu ispune preradbama velike Molièrove umjetnosti. Pri tom se, vidjet ćemo, nisu zadovoljili time da naprosto prevedu njegove tekstove (…) Stoga se ti dubrovački tekstovi katkad i udaljuju od originala (...)" (Deanović, 1972: 8).

Prevoditelji koji su htjeli ostati anonimni izvrsno su preveli tekstove velikog francuskog komediografa, pazeći da ne promijene stil i duh Molièrovih komedija. Slobodan Prosperov Novak navodi kako je „(…) teatar u dvadesetim i tridesetim godinama 18. stoljeća cvjetao u Dubrovniku. Ondje su se s velikim uspjehom izvodile frančezarije, kako su nazivali domaće vrlo slobodne adaptacije Molièrovih komedija" (Novak, 2004: 204).

Dubravko Jelčić ističe kako prijevodi nisu bili „obični prijevodi, nego više od toga: bile su adaptacije, prilagođene sredini i vremenu“ (Jelčić, 1997: 86).

Mladi anonimni prevoditelji uspjeli su prevesti Molièrove komedije, slijedeći njegov stil pisanja i radnju u koje su utkali živu i zanimljivu dubrovačku svakodnevicu. Možemo sa sigurnošću reći kako je Molière vladao dubrovačkim kazalištem, jer su u vrlo kratkom vremenu od 34 Molièrove komedije prevedene 24, koje su bile i izvođene. Prevoditelji su, kako Novak ističe, aludirali u svojim dopunama na snažan konzervativizam dubrovačke sredine „dotičući se svih ozbiljnijih socijalnih pitanja“ (Novak, 2004: 205).

Nastavlja Novak: „Njegovim su komedijama udahnuli nešto modernosti i domaćih aluzija, oni su Molièrea učlanili u svoju dramsku družinu. Zvali su ga nježno *Molière po našu* i uspjeli su, uz pomoć genijalnog komediografa, bez patriotskih, akademskih ili estetskih pobuda, sumornoj dubrovačkoj zbilji staviti masku komičnog svijeta“ (Novak, 2004: 205).

Danas ne znamo sve prevoditelje, ali najznačajniji su bili Marin Tudišević, Jozo Betondić, Petar Kanavelić te Dživo Bunić, koji je prema Jelčiću „prvi prevoditelj-adaptor Molièrea poslije zlosretnog kneza Frankopana“ (Jelčić, 1997: 86).

„Predstave su se održavale u starom brodogradilištu *Orsan* u gradskoj luci koje je na samom početku XVIII stoljeća preuređeno za javno kazalište. U njemu se predstavljalo do 1817, kad je izgorjelo. Predstave su organizirale razne amaterske družine koje su se različito nazivale, npr. *Nepriznati, Sjedinjeni, Zamršeni,* i sl. Ponekad su opet dubrovački prevodioci, želeći pojačati komiku, podlegli utjecaju tradicije i komedije *dell' arte*, pa su znali prijeći granicu obične komike i zapasti u frastičnu grotesku i farsu “ (Bogišić, 1974: 351).

Važnost Molièreovih komedija u Dubrovniku je neosporiva: „Prodor Molièrea u Dubrovnik u prvoj polovici 18. stoljeća svakako je u prvom redu značajan kao općekulturni i posebno kazališni fenomen. Molièreove komedije prikazivale su se u Dubrovniku prije nego u drugim slavenskim zemljama“ (Bogišić, 1974: 351).

Nadalje, Bogišić ističe kako „osim kulturno-povijesnog značenja nazočnost Molièreovih komedija u Dubrovniku ima i stanovito književno značenje. Dubrovački prevodioci Molièrea postupali su s originalom vrlo slobodno, uzimali su ga tek kao temelj, a onda su i mjesto radnje i likove, događaje, odnose, zbivanja, pa i mnoge pojedinosti u komadima, prevodili i organizirali prema vlastitom nahođenju, prema onome što su vidjeli oko sebe i što su smatrali da može i na pozornici u Dubrovniku oživjeti i izazvati zanimanje. Nastojali su, koliko je moguće više, velikoga

francuskog komediografa aktualizirati sa suvremenoga dubrovačkog gledišta, i u tome su najčešće uspijevali“ (Bogišić, 1974: 352).

Prijevodi Molièreovih komedija bili su vrlo prihvaćeni među Dubrovčanima. „Kako Molièreova umjetnost ne pripada samo 17. i 18. vijeku, ona svojim genijalnim odlikama govori svim vremenima. Zato i ova dubrovačka verzija može ponovo oživjeti na našim scenama, kako su to pokazali nedavni uspjeli pokušaji u Zagrebu (npr. 1947. u izvedbi *Nauka od mužova* i 1956. *Jovadina)* i u Dubrovniku i još u nekim gradovima u Hrvatskoj (1947. *Nauk od žena,* 1948. *Nauk od mužova,* 1954. *Ilije Kuljaša,* 1956. J*ovadina* i 1970. *Tarta*.“ (Deanović, 1972 : 22)

5. *NAUK OD MUŽOVA* – ELEMENTI SVAKODNEVICE

Nauk od mužova komedija je u tri čina. Lambro i Gabro dvojica su braće koji su postali zaštitnici sestara Anice i Jele koje su ostale bez roditelja. Gabro ima razumijevanja i djevojci Jeli ne brani ništa; pušta ju da živi slobodno, ide na zabave i druži se s ljudima, dok je Lambro tvrdokorniji. Njegovi ljubomorni ispadi i zabrane ukazuju na to da djevojku želi za sebe i da u potpunosti želi kontrolirati njezin život. Anica se zaljubljuje u Džonu, s kojim se počinje nalaziti, što Lambru izrazito ljuti. Anica se na posljetku služi sestrinim imenom kako bi se što lakše susretala sa svojim ljubavnikom. Ostala imena koja ulaze u komediju su: Franuša, Koštica, Dinko i Džore.

„Ponekad, suprotno svim očekivanjima, u mreži izvora ipak stoljećima ostanu zapleteni i najsitniji detalji potpuno banalnih svakodnevnih radnji koje u pravilu zaboravljaju i oni koji su ih počinili.“ (Sarti, 2006: 1)

Mnogi detalji i podaci iz svakodnevnog života skrivaju se u raznim dokumentima i književnim djelima te čitateljima daju priliku shvatiti i osjetiti kakav su život imali ljudi u prošlosti. U komediji *Nauk od mužova* pronalazimo brojne primjere elemenata svakodnevice.

5.1. HRANA I PIĆE

Većina leksema koji govore o hrani u *Nauku od mužova* u prenesenom su značenju. Leksem oganj koristi se kako bi se prikazali osjećaji i stanja duše: „Lambro: Oganj od koga je tvoja duša izranjena.“ (96)[1]

Hrana i razni sastojci ne spominju se izravno pa ne možemo naučiti kako su se hranili i koje su sastojke koristili pri kuhanju. „Lambro: slijediš svoje lude kaštjele i gradiš po pameti njeke mahnitosti, koje ne bi pas s maslom pokuso.” (102)

Jedina namirnica koja se izravno spominje je jaje. Piće se ne spominje niti jednom u djelu.

[1] Citirano prema: *Nauk od mužova*, 1662. u: Dubrovačke preradbe Molièrovih komedija, 1972. Stari pisci hrvatski, Knjiga XXXVI, priredio M. Deanović, Zagreb. Sve ostale citate iz ovog djela donosim prema navedenom izdanju uz broj stranice na kojoj se citat nalazi.

5.2. STANOVANJE

Soba ili „kamara“ vrlo je čest motiv u *Nauku od mužova:* „Franuša (Anici): Sveđ, crna, u jednoj kamari dje ne vidiš ni sunca ni mjeseca?“ (88) Lambro govori Anici: „Zato ćeš otit ončas zatvorit se i leć u kamaru.“ (105) U djelu doznajemo ponešto o stilu života i prilikama u Dubrovniku kada se govori o kućama izvan grada koje su služile kao vikendice: „Džono: Istina je, ma se može imat kadgod kurizitati za čut ih: hoćete li ovega puta izit u Rijeku, er se spravlja ovega ljeta svak ko ima kuću onamo?” (93)

7.3. ODIJEVANJE I MODA

Elementi mode najzastupljeniji su u djelu. Dubrovnik je kao grad koji je bio pod utjecajem raznih europskih središta preuzeo elemente mode i stila oblačenja. Dubrovčani su se silno trudili izgledati moderno i lijepo pa su često posezali za čudnim modnim dodacima. „Mi prije svega znamo da su ti hirovi povlastica vrlo malog broja ljudi koji stvaraju mnogo buke i gizdanja, možda zato jer ih drugi, pa i najbjedniji, promatraju i ohrabruju, čak i u njihovim nastranostima.“ (Braudel, 1992: 338) Rafaella Sarti ističe kako je odjeća „izražavala spolni identitet, bračni status, glavne događaje u obiteljskom životu, pripadnost zajednici i tako dalje.“ (Sarti, 2006: 239)

Dubrovčani su prihvaćali razne modne novosti iz Europe: „Lambro: Istina je, htjelo bi se za ne bit ko niko da se pustim vladat sadanjijem modam, je li? O, o, nije za mene bit ovako obučen? Da što bi se ovo htjelo? Kako bi me ovo obuko? Dasi bi me htio usilovat da ja uzmem malo pomalo slijedit ove tvoje mladiće pune vjetra? Da nosim ko oni jedan klobučić ovojišni izpod koga ne samo šurina glava, nego im vjetri i ono žlje slabijeh moždani što imaju u njom; da stavim jednu periku biondu u kojom veće se ne pozna po ničemu tvoje prilike? Velatu kratku izviše koljena, a sprijeda da ti otvora sve gaće, s letima da srše gore nego čerki ženski, da kad dje mu drago dođeš, hoće ti se toliko mjesta za sjestit, koliko bi mogli komodno sidjet šesterica?” (87-88)

Odjevni predmeti su često bili neudobni: “ Lambro: gaće uske da ti ispod njih puca meso i da, ko te gleda ne zna ali si go ali obučen?” (88).

Ljudi su nosili i perike: „ Lambro: …uzeo je nosit crnu periku za pokrit ono malo sjedina što ima” (88). Spominje se i kravata, koja se smatra hrvatskim izumom: “ Lambro: Krovatu s fibijom na vratu, koja ima veće od ogrlina od kučka nego od krovate“ (88).

7.4. LJUDI I OBIČAJI

Žene u 18. stoljeću nisu imale pravo glasa i odlučivanja o vlastitim životima. Raffaella Sarti napominje kako su žene bile „svedene na glupo dokoličarenje“ (Sarti, 2006: 250).
Bile su ograničene na provođenje vremena kod kuće te se od njih zahtijevalo da podržavaju i služe svojim muževima. „Kako to ističe Zdenka Marković, iako stoljeće prosvjećenosti, 18. stoljeće u Dubrovniku nije bilo sklono ženama, obrazovanim ženama još manje“ (citirano prema Fališevac, 2003: 136). Djevojke nisu imale pravo izbora: „Gabro: One su ostale bez oca i bez matere i njihov pokojni ćaće, naš dragi prijatelj, priporučio nam ih je na čas od smrti i ostavio nam da imamo njima vladat i imat opas od njih, moleći nas u isto doba obudvojicu da bismo se vjerili za njih” (89).

Odnosi Lambre i Gabre prema Anici i Jeli se međusobno razlikuju: „Lambro: Tebi ne dava fastidio da je tvoja sva ko na žičici: da ti bude; da ima svoju djevojku, daj joj ako ćeš i djetića: ja sam od tvoje; da ide tamo i amo po posjedima, da udara, bala i kanta, da je sveđ među družinom, sveđ po funjestram; da se malo od ikoga krije: ja sam arčikontent. Ma moja hoću da žive na moj način, ma ne na nje da ide pozitivo obučena u brunu koretu.” (89)

Rasprostranjeno mišljenje bilo je da je žena rođena za život u kući s čime se slaže i Lambro kad govori o tome kako bi Anica trebala živjeti: „da stoji doma i čini posle po kući, a kad ne ima česa činit, neka prošije koji moj baretin ili za divertiškat se neka poplete koju bječvu, da ne sluša nigd iz kuće bez da ima koga svoga ko će je pripratit” (100). Leksemi u tekstu koji označavaju običaje su zabava, ženidba, pir, dar.

Analizom elemenata svakodnevice u komediji *Nauk od mužova* zaključujemo da su oni vjerni prikaz dubrovačke svakodnevice 18. stoljeća. Prevladavaju odrednice koje govore o odijevanju i modi (klobučić, perika, kravata), što govori o tome koliko su Dubrovčani pratili modu. O izgledu kuće i načinu stanovanja stanovanja ne doznajemo ništa konkretno, ali se često spominju soba ili „kamara“. Također, u djelu doznajemo kako su neki Dubrovčani imali kuće izvan grada koje su im bile vikendice u kojima su odmarali. O karakteru ljudi doznajemo mnogo jer djelo je prožeto odrednicama koje govore o ženama koje su boravile kod kuće i služile svojim muževima. Odrednica koje govore o hrani malo je i često su u prenesenom značenju, a odrednica koje govore o piću nema.

6. *NAUK OD ŽENA* – ELEMENTI SVAKODNEVICE

Nauk od žena komedija je u pet činova. Lambro želi oženiti Anicu i uživati braku, ali se boji da će biti prevaren od žene. Potajno se ženi i zatim Anicu drži zatvorenu u kući. Razgovara sa svojim prijateljem Gabrom koji se ne slaže s tim da se žene treba držati izolirane od ostalog svijeta. Maro, Lambrov prijatelj, se zaljubljuje u Anicu. Povjerava se Lambri, no on ga odgovara od Anice. Lambro Anicu uči kako je ženi mjesto u kući i kako su strašne posljedice za preljubnike. Anica na kraju bježi sa svojim ljubljenim Marom. Ostala imena koja ulaze u komediju su: Trojan, Maruša, Dinko, Jero, Kančilijer.

Elementi svakodnevice zastupljeni su i u komediji *Nauk od žena* te nam približavaju život u Dubrovniku u 18. stoljeću preko opisa iz djela. „Dubrovački prevodioci Molièrea postupali su s originalom vrlo slobodno, uzimali su ga tek kao temelj, a onda su i mjesto radnje i likove, događaje, odnose i zbivanja, pa i mnoge pojedinosti u komadima, prevodili i organizirali prema vlastitom nahođenju, prema onom što su vidjeli oko sebe i što su smatrali da može i na pozornici u Dubrovniku oživjeti i izazvati zanimanje.“ (Bogišić, 1974: 352)

6.1. HRANA I PIĆE

Većina leksema koji govore o hrani u *Nauku od žena* u prenesenom su značenju. Glagoli bljuvati u značenju su glagola pričati. Također, leksem tijesto govori o odnosu muškaraca prema ženama: „ Lambro, sam: ona će bit u mojijem rukami džusto ko malo tijesta moću od nje umijesit sve što ja hoću.” (162)[2]. Zastupljen je i glagol jesti. Piće se ne spominje niti jednom u djelu.

[2] Citirano prema: *Nauk od žena*, 1662. u: Dubrovačke preradbe Molièrovih komedija, 1972. Stari pisci hrvatski, Knjiga XXXVI, priredio M. Deanović, Zagreb. Sve ostale citate iz ovog djela donosim prema navedenom izdanju uz broj stranice na kojoj se citat nalazi.

6.2. STANOVANJE

„Naspram seoskih interijera, gradski, a osobito oni u velikim gradovima poput Pariza i Londona, uglavnom su bogatiji namještajem i predmetima, osobito novim i profinjenim predmetima“ (Sarti, 2006: 143).

Noviteti u opremanju kuća i prostorija sigurno su polako dolazili i kod nas. Uzimajući u obzir da su Dubrovčani pratili francusku modu i običaje, možemo pretpostaviti da su i stilovi uređenja bili slični onima u Francuskoj. U *Nauku od žena* čest je leksem kuća. Spominju se i stolica (stočić), prozori (funjestri) i soba (kamara): „ Lambro: Iznesite mi jedan stočić ovdi na hlad“ (158).

6.2. ODIJEVANJE I MODA

Odjeća je mnogo govorila o spolnom identitetu i o imovinskom stanju. „Hlače su postale simbolom muške “superiornosti“ još prije nego se ostvarila ova jasnije razlika između muške i ženske odjeće“ (Sarti, 2006: 237).

U djelu pronalazimo lekseme: rukavice, košulje, baretine, haljine kada Anica govori kako je vidjela mladića, Maru, „ lijepo obučena na frustijersku“ (154) i kada govori Lambri: „Sašila sam šes košulja i saviše tebi šes baretina“ (154).

6.3. LJUDI I OBIČAJI

Žene su morale biti ponizne svojim muževima, nisu imale nikakva prava i često su živjele pomalo robovskim načinom života; zatvorene u kuće da rade i rađaju. „Razabire se to jasno iz dubrovačkog prijevoda-prerade Molièrove komedije Nauk od žena, u kojoj lik Lambro o ženama govori ovo: (…) ali žena koja štogod umije i zna ne može se dobru nadat. Ja znam od koje je štete bilo njekolicijem koji su uzeli žene koje saviše znadu. (…) Ne, ne, ja neću visina u ženi, ni koja umije saviše tezijeh pisma, frančezarije i talijanarije i versarije, er umije veće nego je od potrebe da umije. Ja hoću da moja žena (…) ne zna ništa (…) dosta je za nju da umije molit Boga, mene ljubit, šit i prestit“ (Fališevac, 2003: 136).

Lambro govori kako žene trebaju biti glupe i potpuno ovisne o svojim muževima. Smatra se da su žene stvorene za biti podložne i neuke jer je tako muškarcima lakše upravljati njihovim

životima: "(…) ima bit jedna žena udata sa svojijem mužom koji je nje kapetan, nje gospar, nje otac in je gvardijan. Kad je pogleda, stojeći više sebe, nje držanstvo hoće da ončas učini milos za slatko je i blago pogledat" (159).

Lambro govori o ženama koje su preljubnice i koje su griješile: „ne valja se burlat, u paklu jes kotala vrelih dje stavljaju po sve vijeke da vru žene koje su zlo živjele" (159).Ostali leksemi koji upućuju na običaje su: krštenje, ženidba, čeremonije, festine, večere. „Pa iako je navedeni tekst samo mišljenje jednog lika iz komedije, i to prevedene i lokalizirane komedije, u kojoj drugi likovi izriču i demokratskija stajališta, ipak su riječi Lambra karakteristične i za dubrovačku kulturnu sredinu 18.stoljeća." (Fališevac, 2003: 136)

Analizom elemenata svakodnevice u komediji *Nauk od žena* saznajemo mnogo o svakodnevnom životu Dubrovčana 18. stoljeća. Brojne odrednice približavaju čitatelju život u tadašnjem Dubrovniku. Mnogo odrednica govori o odijevanju i modi Dubrovčana. Često se spominju odjevni predmeti (rukavice, košulje, baretine, haljine), što potvrđuje činjenicu da su se Dubrovčani trudili izgledati moderno i lijepo. Francusku su modu Dubrovčani pratili i pri uređenju kuća. U djelu pronalazimo lekseme: stolica, prozor, soba. To govori da je nešto bogatije kućanstvo u pitanju jer poznato je da si dubrovačka sirotinja nije mogla priuštiti luksuz poput stolice. Mnogo odrednica ističe da žene u 18. stoljeću nisu imale pravo glasa i nisu mogle odlučivati o vlastitim životima. Hrana se u djelu koristi u prenesenom značenju, a piće se ne spominje niti jednom.

7. ZAKLJUČAK

Molièrea treba cijeniti kao izvanrednog europskog komediografa koji je u Hrvatskoj doživio prihvaćanje i sustavne prijevode. Njegova važnost nije samo kulturno-povijesnog, već i književnog značenja za Dubrovnik i Hrvatsku. Dubrovački talentirani amaterski prevoditelji u njegove su komedije udahnuli svakodnevni život i običaje Dubrovnika. "Te je komedije jamačno prevodilo više njih, a htjeli su ostati anonimni, vjerojatno iz skromnosti u svom zanosu lično nezainteresiranih amatera." (Deanović, 1972: 8)

Spajajući Francusku i Dubrovnik u jedno, Molièreovim komedijama dali su zrno modernosti i domaćeg života unutar zidina starog Dubrovnika 18. stoljeća. Čitajući preradbe komedija opažamo mnogo elemenata svakodnevice koji govore o hrani, ali piće se ne spominje. Odrednice koje se odnose na karakter ljudi i običaje u većem su broju zastupljene u komedijama. Uz navedene, brojni su i elementi vezani uz modu i stanovanje Dubrovčana 18. stoljeća. Zanimljiva su i imena likova. „Kao i u originalima, i u ovim preradbama neki stalni tipovi imaju katkad ista imena u više komedija, što je također jedan od ostataka tipičnih lica, koja su samom svojom komičnom pojavom izazivala smijeh. Tako je u nas ljubavnica obično Anica, a ljubavnik Džono." (Deanović, 1972 : 13)

U komedijama *Nauk od mužova* i *Nauk od žena* pronalazimo razne elemente svakodnevice. Najzastupljeniji su elementi mode (u *Nauku od mužova*) te običaja i ljudi. Leksemi koji se odnose na hranu su većinom u prenesenom značenju, a leksema koji se odnose na piće nema. Kada je riječ o konkretnim elementima, odmah se može zamijetiti da prevladavaju odrednice koje se odnose na karakter ljudi te popularne običaje (od kojih je većina zapravo skrivena *između redaka* te zahtijeva pomno istraživanje). Uz navedene odrednice, brojni su i elementi vezani uz modu i stanovanje. Naši anonimni prevoditelji nisu iznevjerili Molièrea. Čvrsto su uhvatili duh francuskog originala te su u njega utkali svoju narodnu riječ, osjećaje i veliko dubrovačko srce.

Kao što je već istaknuto, hrvatska književnost 18. stoljeća dijeli se na dubrovačku, dalmatinsku, slavonsku i književnost pisanu na području Banske Hrvatske. Te regionalne književnosti obilježene su nedaćama koje su donijele stoljetna potčinjenost i složene društvene i političke prilike.

U to je vrijeme Dalmacija bila pod mletačkom vlašću, Dubrovnik i njegova moć bili su na izmacima snage, a Slavonija se pokušavala osloboditi turske sile kako bi mogla književno i kulturno ojačati. U Banskoj Hrvatskoj u 18. stoljeću piše se nabožno-moralizatorska književnost, a književna

djela pišu se većinom na kajkavskom književnom jeziku. Dalmacija je u to vrijeme bila pod vlašću Turaka, a za književni rad bili su zaslužni franjevci koji su pokušavali učvrstiti vjerski osjećaj i narodnu svijest Hrvata. U svakodnevici opisanoj u djelima s područja Dalmacije nema plesa, pjesme i veselja, već je ona puna mračnih tema. Dubrovnik je u 18. stoljeću bio na izmaku snaga i upravo je tada Slavonija počela preuzimati primat u hrvatskoj književnosti. Književnici u Slavoniji bavili su se temama kao što su klima, flora, fauna, način života i običaji. Slavonska književnost 18. stoljeća naglašava raspojasanost Slavonaca jer je bogata opisima lakomosti, praznovjerja, zabave, lošeg utjecaja stranaca, raspadanja zadruga i vrele slavonske krvi. Slavoncu su najdraži piće, hrana, žena i zabava.

Pavličić hrvatsku prozu grubo dijeli na dvije grane i ističe da pisci porijeklom s juga radije opisuju ljude, pa su teme hrvatske sredozemne pripovijedne književnosti 18. stoljeća ono što se zbiva među ljudima, tj. položaj pojedinca unutar kolektiva, a sama predmetnost, tj. materijalni svijet slabo je zastupljen. Na sjeveru se materijalni svijet opisuje pomno i pažljivo. (Pavličić, 1995: 17)

U Dubrovniku se u 18. stoljeću osjetio jak francuski utjecaj na književnost i svakodnevni život Dubrovčana. Francuska moda i jezik ulazili su u dubrovačke prilike, a Dubrovčani su prihvaćali francuski način življenja. Ipak, Dubrovačke preradbe Molièreovih komedija uspjele su zadržati dubrovački duh približavajući originale Dubrovniku 18. stoljeća.

Na kraju primjećujemo da se svakodnevica prikazana u *frančezarijama* razlikuje od svakodnevice koju prikazuju djela ostalih regionalnih književnosti 18. stoljeća. Razlika je uočljiva u temama te opisima ljudi i njihovog svakodnevnog života.

8. LITERATURA

1. Anonim, *Nauk od mužova, u: Dubrovačke preradbe* Molièreovih *komedija,* 1972. Stari pisci hrvatski, Knjiga XXXVI, priredio M. Deanović, Zagreb.
2. Anonim, *Nauk od žena, u: Dubrovačke preradbe* Molièreovih *komedija,* 1972. Stari pisci hrvatski, Knjiga XXXVI, priredio M. Deanović, Zagreb.
3. Bogišić, Rafo, 1974- *Književnost prosvjetiteljstva*, u : Franičević, Marin - Švelec, Franjo - Bogišić, Rafo, 1974. *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 3, Liber, Zagreb.
4. Braudel, Fernand, 1992. *Strukture svakidašnjice*. Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. Do XVIII stoljeća, Zagreb.
5. Deanović, Mirko, 1972. *Dubrovačke preradbe* Molièreovih *komedija* , knj. I, dio prvi, Stari pisci hrvatski, JAZU, knj. 36, Zagreb.
6. Fališevac, Dunja, 2003. *Kaliopin vrt II*: *studije o poetičkim i ideološkim aspektima hrvatske epike*, Književni krug, Split.
7. Hergešić, Ivo, 1978. *Shakespeare, Moliere, Goethe*, Zagreb.
8. Jelčić, Dubravko, 1997. *Povijest hrvatske književnosti*, 2. izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb.
9. Ježić, Slavko, 1944. *Hrvatska književnost od početka do danas /1100.-1941./*, Zagreb.
10. Kombol, Mihovil, 1961. *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, 2. izdanje, Matica hrvatska, Zagreb.
11. Novak, Slobodan Prosperov, 2000. *Frančezarije, Leksikon hrvatskih pisaca, Zagreb.*
12. Novak, Slobodan Prosperov, 2004. *Povijest hrvatske književnosti, Raspeta domovina, svezak* I., Zagreb.
13. Pavličić, Pavao, 1995. *Južno od sjevera, sjeverno od juga*, u: *Hrvatska kultura u ozračju Sredozemlja / Mediterana*, „Dubrovnik“, 6, Matica hrvatska, Dubrovnik
14. Sarti, Raffaella, 2006. *Živjeti u kući. Stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500.- 1800.)*, Zagreb.
15. Švelec, Franjo, 1974. *Hrvatska književnost sedamnaestog stoljeća*, u: *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 3, Zagreb.
16. Vodnik, Branko, 1913. *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 1: Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, s uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti*, Zagreb.
17. Internet: http://hr.wikipedia.org/wiki/Moli%C3%A8re